

De mannen die mij hebben vermoord

‘Ik zou daar als vrouw niet graag in de gevangenis terechtkomen’, zei een deskundige toen de drie Nederlandse militairen nog gevangen zaten in Libië. Voor die gedachte hoefde je niet eens erg deskundig te zijn. Wie zich nog iets herinnerde van het lot van de Bulgaarse verpleegsters die destijds jaren in Libië waren vastgehouden, kwam al snel op dezelfde gedachte. Nog los van die verpleegsters – vrouwen die gevangen zitten in landen met een machocultuur lopen altijd extra risico.

Het is gelukkig goed afgelopen, voor die drie militairen dan, niet voor Libië. Hoe zou het de vrouwen onder de opstandelingen vergaan als de regeringstroepen de macht terugveroveren? Verkrachting is een heel gebruikelijk middel van ongeregelde en geregelde troepen. Je vernedert de vijand ermee, je zorgt dat niet de vijand, maar jij je voortplant en de soldaten hebben ‘een lolletje’.

Ik lees op het ogenblik een boek dat je bijna niet kunt lezen, zo verschrikkelijk is het – *De mannen die mij hebben vermoord. Rwandese overlevenden van seksueel geweld*, door Annemarie de Brouwer en Sandra Ka Hon Chu. Daarin vertellen vrouwen wat hun is overkomen tijdens de genocide in Rwanda. Je kunt niet meer dan twee van die getuigenissen achter elkaar lezen. Eigenlijk kun je geen enkele getuigenis lezen. Ze zijn te vreselijk, maar je denkt: als die vrouwen dit hebben doorgemaakt en nog leven, met hun herinneringen aan de gebeurtenissen, kan ik toch naar hun verhaal luisteren.

„Het helpt ons, te weten dat er mensen zijn die aan ons denken.” De vrouw die dat zegt, was dertien toen ze werd verkracht door de zonen van een Hutu-man die haar in huis had genomen nadat hij haar bedekt met bloed had gevonden in een graanveld.

De jongens die haar verkrachten, hebben grote kapmessen. Ze zeggen dat ze haar zullen vermoorden als ze klaar met haar zijn. Ze heeft dan al voldoende gezien wat mannen met zulke kapmessen doen. Ze ontsnapt aan de dood, met hulp van de moeder van de jongens. Die komt thuis, verzorgt haar en verstopt haar buitenshuis. Als ze later vlucht, komt ze een tante tegen, met een drie jaar oud neefje. Ze lopen aan tegen de Interahamwe, de moordzuchtige Hutu-militie, die haar tante opdraagt om drie gaten te graven. Ze onthoofden met hun kapmessen het kleine neefje en beginnen dan in te slaan op de tante, met knuppels met spijkers erin. Terwijl dat gebeurt, wordt de vrouw zelf meegetrokken en verstopt door een Hutu-vrouw. Nu is ze hiv-positief. Ze heeft tumoren. Ze is arm.

Zo’n relaas is te veel, te verschrikkelijk. Alle vrouwen in het boek hebben zulke verhalen – geliefden die voor hun ogen zijn geslacht zijn, kinderen van hun verkrachters, die veelal nog vrij rondlopen. Veel vrouwen hebben een uiterst moeilijk leven, in diepe armoede, ziek en uitgestoten.

Ach, je kunt het allemaal opschrijven, maar samenvattingen en het echte leven, daar zit zo veel tussen. Je zou met terugwerkende kracht die geschiedenissen onge-

Ze onthoofden met hun kapmessen het kleine neefje

daan willen maken, maar dat kan niet. Erger nog – intussen ontstaan nieuwe, vergelijkbare verhalen. Wat gebeurt in de landen waar geen journalist mag komen? Wat gebeurt trouwens al niet in landen waarin wel journalisten komen? Toekijken maakt het vaak niet anders. Mensen zijn tot dingen in staat waarvan je niets wilt weten, bijna bijgelovig niet.

Het boek smeekt natuurlijk aan alle kanten – zorg dat dit niet weer gebeurt. Stop het geweld tegen vrouwen en meisjes, roepen allerlei mensen in dit boek wanhopig, „stop de verkrachtingen waar ook ter wereld.” Hoe doe je dat?

Hoe leven mensen verder na zulke gebeurtenissen? Toevallig las ik een nummer van het tijdschrift *Nexus* dat ‘Hoop en vertroosting’ heet. Daarin vertellen allerlei kunstenaars, essayisten, denkers en musici welk kunstwerk hun het meeste hoop en/of vertroosting biedt. Veel Bach, sommigen kozen een schilderij, anderen een gedicht of een stuk tekst.

Wat is troost? Marjolijn Februari schrijft het vrij kort en bondig: „Alle redenen voor je gevoel van verlatenheid zijn er nog steeds maar ze verschijnen aan je in een nieuw licht (...) dat zorgt dat je verdriet minder belangrijk lijkt.” Ja, zo werkt troost. Je verdriet lijkt – tijdelijk – minder belangrijk. Dat kan kunst soms bewerkstelligen.

Hoe futiel is het, hoe bespottelijk zelfs, om met zoiets aan te komen als het gaat om de beestachtigheden waarover die Rwandese vrouwen verhalen.

Dan slaat kunst echt nergens op.

Ineens dacht ik: dat hoeft ook niet. Kunst is geen pilletje tegen alles. Alles wat de wereld beter maakt, wat mensen gelukkiger maakt zonder anderen kwaad te berokkenen, doet ertoe. Dat mag je nooit wegvagen met een beroep op oorlog en wreedheid.

Wat, wordt er vermoord in de wereld? Dan maar geen kunst meer!

Wie weet, als die vrouwen het wat beter krijgen, bijvoorbeeld dankzij onze hulp (achterin het boek staat waar je terecht kunt als je iets wilt doen), wie weet komt er dan een dag waarop iemand hun iets voorleest, iets voor hen zingt, dat uit de radio iets opklinkt wat hen, hoe kort ook, opbeurt. vertroosting. Hoop. Het zijn van die woorden, maar dat wat erachter zit, moet er wel zijn.